

De visie van UNIZO op de toekomst van de industrie in Vlaanderen

Robin Deman - UNIZO

ABSTRACT

Industriële activiteit en tewerkstelling in Vlaanderen zal groen en hoogtechnologisch zijn, of zal niet zijn. En daarvoor zal massaal geïnvesteerd moeten worden in onderzoek en ontwikkeling, in nieuwe assets en in mensen. Die investeringen vereisen op hun beurt beleidsplannen en -initiatieven die bijdragen tot een gunstig ondernemersklimaat. Er moet bijvoorbeeld werk worden gemaakt van minder krapte op de arbeidsmarkt (mismatch van competenties), lagere energiekosten, de uitbouw van nieuwe energie-infrastructuur, energie- en waterbevoorradingszekerheid, een kortere *time to permit*, fiscale stimuli en administratieve vereenvoudiging. Verschillende beleidsniveaus hebben elk hun rol te spelen. Specifiek op Europees niveau zijn er bijkomende stappen nodig richting een eengemaakte Europese (kapitaal)markt, het terugschroeven van de versoepeling van de staatssteunregels en handelsakkoorden met gelijkgezinde landen, terwijl we tegelijkertijd open strategische autonomie opbouwen.

De industrie in Vlaanderen staat onder druk. Cijfers van het Steunpunt Werk tonen aan dat in 2024 maar liefst 11 000 jobs verloren gingen in Vlaamse industriële ondernemingen. Een belangrijk deel daarvan kwam er door een golf van faillissementen en herstructureringen. Ook de industriële activiteit zit in een dalende lijn. Volgens de Nationale Bank creëerde de Vlaamse industrie in 2023 ongeveer 1,6 miljard euro minder aan toegevoegde waarde dan in 2022. Voor 2024 zijn nog geen regionale cijfers bekend, maar ramingen op Belgisch niveau wijzen op een verdere terugval. Een andere indicator van de Nationale Bank, de capaciteitsbezetting van industriële ondernemingen, staat eveneens op onweer. De industrie draaide van het derde kwartaal van 2023 tot en met het vierde kwartaal van 2024 op slechts 75% van haar normale capaciteit. Dat is een niveau dat eerder enkel tijdens periodes van zware crisissen (de Grote Recessie van 2009, de soevereine schulden crisis van 2012-2013 en de pandemie van 2020) werd opgetekend. Vooral in de chemiesector, de textielsector, de kunststofverwerking en de papierverwerking liep de capaciteitsbezetting sterk terug tot (dichtbij) historische dieptepunten.

Deze trends hebben alarmbellen doen afgaan bij beleidsmakers en sociale partners. Enerzijds omwille van de directe economische impact, aangezien industriële ondernemingen een voortrekkersrol vervullen inzake tewerkstelling, onderzoek en ontwikkeling (O&O), innovatie, handel en productiviteit. Anderzijds omwille van domino-effecten. Industriële waardeketens bestaan typisch uit een breed weefsel van producenten, toeleveranciers, distributeurs en eindklanten. Kmo's zijn hierin belangrijke schakels, als gespecialiseerde toeleveranciers van goederen, onderdelen, machines en - niet te onderschatten - dienstverlening. Het voortdurend streven naar efficiëntie binnen de industrie heeft er namelijk voor gezorgd dat activiteiten en jobs van administratieve en logistieke aard (bijvoorbeeld HR, reclame, transport, schoonmaak en catering) steeds vaker worden uitbesteed. Deze sterke verwevenheid van industriële spelers met de rest van de economie brengt kettingreacties met zich mee. Gaat het goed met de industrie, dan kan de economie floreren.

De afgaande alarmbellen hebben geleid tot een resem aan beleidsinitiatieven op verschillende niveaus. Lokale besturen werken aan een betere ontwikkeling en ontsluiting van bedrijventerreinen. Op Vlaams niveau is industrie voor het eerst een expliciete bevoegdheid binnen de regering - opgenomen door de minister-president. Er is en wordt ook werk gemaakt van beleidsplannen (bijvoorbeeld Vlaams Industrieplan) en overleg met relevante actoren (bijvoorbeeld Industrieforum, Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité). De nieuwe federale Arizona-regering plaatst industrie eveneens hoog op de agenda, onder de vlag 'Make 2025-2030'. En op Europees niveau is bij wijze van spreken het plaatje stilaan niet meer te overzien, met als recentste voorbeelden de Clean Industrial Deal en aankondigingen over actieplannen voor specifieke sectoren (bijvoorbeeld voor de staal- en automobielsectoren), nadat eerder al de Net-Zero Industry Act en de Critical Raw Materials Act werden afgeklopt.

De grootste gemene deler van al deze beleidsinitiatieven en -plannen kan omschreven worden als het *futureproof* maken van industriële activiteiten. Toekomstbestendig in de zin dat de industrie niet alleen moet kunnen overleven, maar ook moet kunnen floreren in een veranderende wereld. Elke visie en elk beleidsinitiatief daartoe is meer dan welkom, want we trappen een open deur in als we zeggen dat industriële spelers voor ongeziene uitdagingen staan. Ongezien omwille van de ernst, de schaal en de gelijktijdigheid van een aantal ontwikkelingen. Het gaat bijvoorbeeld over investeringen in digitalisering (Industrie 4.0), de omslag maken richting klimaatneutraliteit, het omgaan met volatiele energiekosten, de zoektocht naar personeel met geschikte competenties, het hoofd bieden aan complexe regelgeving en de onzekere vergunningspolitiek. Komen daar bovenop: geopolitieke verschuivingen, handelsbelemmeringen en de toenemende aandacht voor strategische afhankelijkheden en veiligheid.

Voor een aantal van deze uitdagingen ligt de sleutel tot verandering bij de industrie zelf, door middel van bedrijfsinvesteringen in *tangible* en *intangible* assets zoals digitalisering en automatisering, onderzoek en ontwikkeling, circulariteit, cyberveiligheid, hernieuwbare energiebronnen, enzovoort. Daarvoor is een gunstig ondernemersklimaat onontbeerlijk. (Nieuw) beleid speelt hierin uiteraard een cruciale rol. Er moet bijvoorbeeld werk worden gemaakt van lagere energiekosten, de uitbouw van nieuwe energie-infrastructuur, energie- en waterbevoorradingszekerheid, een kortere *time to permit*, fiscale stimuli, administratieve vereenvoudiging en op Europees niveau bijkomende stappen richting een eengemaakte Europese (kapitaal)markt en handelsakkoorden. Alleen op die manier kunnen uitdagingen vertaald worden in kansen. De dubbele transitie op vlak van digitalisering en duurzaamheid biedt bijvoorbeeld opportuniteiten om de Vlaamse en Europese (maak)industrie groener (duurzamer) en nog meer hoogtechnologisch te maken. Op die manier bouwen we een competitief voordeel op ten opzichte van de rest van de wereld.

Hoewel noodzakelijk, zijn investeringen in (nieuwe) assets uiteraard niet voldoende. Het is ook essentieel dat er een sterke focus ligt op het opleiden en trainen van bestaande én toekomstige werknemers in de industrie. In een tijdperk van snelle technologische vooruitgang zijn de eisen die aan werknemers en ondernemers worden gesteld voortdurend aan verandering onderhevig. Een strategische aanpak van het ontwikkelen van vaardigheden, competenties en skills begint bij het onderwijs. Door nauwe samenwerking tussen onderwijsinstellingen en industriële ondernemingen kunnen opleidingsprogramma's aansluiten bij de werkelijke behoeften van de industrie. Het verder integreren van duaal leren, praktijkgerichte modules en stages in technische en beroepsopleidingen kan de kloof tussen theorie en praktijk verkleinen. Het bevorderen van STEM-vakken (Science, Technology, Engineering, Mathematics) in het onderwijs is eveneens cruciaal om toekomstige generaties werknemers voor te bereiden op de technologische uitdagingen van de industrie en bij uitbreiding de ganse economie.

Levenslang leren is een ander essentieel aspect. Met de steeds veranderende technologieën en werkmethoden moeten werknemers en ondernemers de mogelijkheid hebben om hun vaardigheden voortdurend te ontwikkelen en te upgraden. Dit kan worden gerealiseerd door het aanbieden van bijscholingsprogramma's en trainingen die speciaal zijn ontworpen om hen te helpen de nieuwste technologische ontwikkelingen en industriële *best practices* te begrijpen en toe te passen.

Daarnaast is het belangrijk om ondernemersvaardigheden te cultiveren. Industriële ondernemingen moeten niet alleen technische expertise hebben, maar ook over sterke management- en leiderschapsvaardigheden beschikken om effectief te kunnen opereren in een internationale en competitieve markt. Trainingen en workshops gericht op ondernemersvaardigheden kunnen helpen bij het ontwikkelen van een generatie *captains of industry* die in staat is om strategische beslissingen te nemen en innovaties te stimuleren.

Naast investeringen – publiek en privaat – en het broodnodige menselijk kapitaal om die investeringen te vertalen in concrete output, zijn er natuurlijk nog tal van andere factoren die een rol spelen in het industrieverhaal van de toekomst. Die toekomst kan niemand voorspellen, maar wat wel met redelijke zekerheid kan worden gezegd, is dat de toekomst van de Vlaamse industrie groen én hoogtechnologisch zal zijn. Twee factoren die volgens UNIZO bijzondere aandacht verdienen in dit verhaal zijn het Europese staatssteunkader en het toenemende belang van open strategische autonomie. In de resterende paragrafen gaan we hier dieper op in.

Veel industriebedrijven zijn multinationale spelers met productiefaciliteiten, onderzoekscentra en verkoopkantoren verspreid over verschillende continenten. Het belang van de bereidheid van overheden om bepaalde industriële projecten alle kansen op slagen te geven, mag dan ook niet onderschat worden. En in dit verhaal speelt staatssteun nu eenmaal een rol. Toch dreigen versoepelingen van het Europese staatssteunkader het gelijke speelveld binnen de Europese Unie te ondergraven. Kleinere lidstaten zullen steeds het onderspit delven tegenover landen met diepere zakken en grotere afzetmarkten. Bovendien staan de publieke financiën in heel wat lidstaten vandaag reeds onder druk en is er dus niet altijd budgettaire marge om concrete engagementen aan te gaan. De sterkte van de interne markt binnen de Europese Unie en van het Europees handelsblok is altijd geweest dat staatssteun binnen streng bewaakte grenzen beperkt wordt. Dit moet een essentiële hoeksteen blijven. Bovendien zijn er alternatieven voor het versoepelen van staatssteunregels, zoals het maximaal benutten en/of de creatie van nieuwe Europese fondsen en middelen.

Naast staatssteun is ook het concept van open strategische autonomie een belangrijk gespreksonderwerp in industriële debatten. De voorbije jaren hebben duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar internationale (industriële) waardeketens kunnen zijn. De coronapandemie, geopolitieke spanningen en de oorlog in Oekraïne hebben bijvoorbeeld geleid tot verstoringen in toeleveringsketens, prijsstijgingen en onzekerheid over de beschikbaarheid van kritieke grondstoffen en goederen. De wens voor meer open strategische autonomie gaat dan ook over het beantwoorden van het vraagstuk hoe we afhankelijkheden van niet-Europese economieën kunnen afbouwen, terwijl tegelijkertijd wordt ingezet op wereldwijde handelsbetrekkingen met gelijkgezinde landen. Het gaat dan vooral over strategische sectoren en infrastructuren zoals telecom, energie, voeding, financiën en veiligheid, om er maar een paar te noemen. De Europese Chips Act illustreert hoe open strategische autonomie een rechtstreekse impact heeft op de industrie. Een van de doelstellingen van deze verordening is namelijk het stimuleren van investeringen in productiefaciliteiten voor halfgeleiders, zodat tegen 2030 20% van de wereldwijde productie in Europa plaatsvindt. Dit vereist gerichte publieke en private investeringen in onderzoek en ontwikkeling, digitalisering, vergroening en infrastructuur. Overheden spelen hierin een cruciale rol, onder andere via industriebeleid, strategische investeringsfondsen en een duidelijke visie op regelgeving (bijvoorbeeld vergunningen).

Open strategische autonomie is echter geen simplistisch pleidooi voor economische zelfvoorziening in de vorm van productie in eigen land, maar wel voor het vermijden van te grote afhankelijkheden van landen waarmee de geopolitieke relaties gespannen kunnen zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld ook over diversificatie van handelspartners, risicoscreening op voorraadketens, het aanleggen van voorraden en een stabiele toegang tot betaalbare kritische grondstoffen. Daarbij blijft samenwerking met gelijkgezinde landen cruciaal.

We besluiten deze tekst met een positieve noot: natuurlijk is er toekomst voor de industriële activiteiten en tewerkstelling in Vlaanderen en bij uitbreiding Europa. Daarbij is het belangrijk om de tendens richting meer duurzaamheid en hoogtechnologische productie verder aan te houden. Het woord aanhouden is hier bewust gekozen, want die tendens is op zich niet zo nieuw als we kijken naar welke industriële activiteiten zich de voorbije jaren hebben ontplooid in onze contreien. Maar dat wil niet zeggen dat het vanzelf zal gaan. De vele hordes die genomen worden hebben we hierboven uit de doeken gedaan. Nu is het zaak om de daad bij het woord te voegen.